

Tür: Araştırma Makalesi

Kabul Tarihi: 16 Aralık 2021

Gönderim Tarihi: 1 Aralık 2021

Yayımlanma Tarihi: 27 Aralık 2021

Atıf Künyesi: ALSAÇ, Fevziye (2021), “Trajedyâ Mitinin Kahramanı Suzan/Suzi”,
International Journal Of Turkish Academic Studies
(TURAS), C. 2, S. 3, s. 199-210.

TRAJEDYA MİTİNİN KAHRAMANI SUZAN/SUZİ

Fevziye ALSAÇ¹

10.54566/turas.1031353

ÖZ

Efsaneler, mitolojik karakterin aktarıldığı inanç/inanış temelli metinlerdir. Efsanelerde kutsala dair öyküleyici bir olay bulunur. Efsaneler toplumda istenilen değerlerin aktarımını sağlayan kutsallık temasıyla ön plana çıkar. Efsane metinlerinde kültürel değerler toplum ruhu olarak psiko-sosyal bir işlev kazanır. Sözlü kültür geleneğiyle aktarılan efsaneler; ağıt ve türkülere de konu olur. Suzan/Suzi efsane metniyle birlikte sözlü kültürde korunmuş kökeni ağıt olan bir türküdür. Kırklar Dağı'nın mekân olduğu efsanede olay örgüsünü yaratan çatışma; kutsal mekânda yasağın çiğnenmesidir. Suzan Suzi'de din olgusu, inanışlar ve millî kültüre ait kodlar vurgulanır. Suzan'ın aşkı ve mekân kutsalının bozulması; olay, kişi ve mekân bağlamıyla trajedi miti olarak işlenir. Trajedi miti; sonbahar mevsimine karşılık gelir; sonbahar, günbatımı, ölüm, kaos ve kurban teması izlenir. Trajedilerde ahlâkî haz ilkesiyle olması gereken düzenin korunması vurgulanır. Trajedi miti dinî değerlerin sunulmasında ve yaşatılmasında psikolojik ve sosyolojik işlevlere sahiptir. Toplumun kutsal saydığı değerlerin aktarımı olay üzerinden etkili bir anlatıma dönüşür. Dramatik kurguda sunulan mesajlar ve inanışlar

¹ MEB, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Elazığ/Türkiye, E-posta: fevziyealsac_23@hotmail.com,
ORCID 0000-0001-6419-1617

toplum/birey için öğrenilmiş davranış örüntüleridir. Suzan/Suzi efsanesinde kutsal mekâna saygısızlık ilk günah temasıdır; Suzan'ın suda boğulması kurban töreniyle masumiyeti kazanmayı amaçlayan arınma ritüelidir. Kırklar Dağı'nda geçen olayda kutsal mekân vurgusu vardır. Kutsal bir mekânda uygun olmayan bir birleşme seçilmiş kahramanla trajedyanın ilk günah ve masumiyetini yitirme teması olarak görülür. İnanış motifinde kutsal mekânın kirletilmesinin karşılığı ceza motifidir. Trajik kahraman başlangıçtaki masumiyet için seçilmiş bir kurbandır. Sevgililerin yasağı çiğnemesi dramatik kurguda sunulan kurban temasına dönüşür. Çalışmada trajedi miti hakkında bilgi verilmiş; efsaneden türküye dönüşen metin; trajedi miti bağlamıyla değerlendirilmiştir. Trajik yazgının toplumsal şura ait mesajları Suzan/Suzi efsanesindeki dağ ruhu/iyesi olarak ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Trajedi Miti, Efsane, Suzan, Kırklar Dağı, İnanış.

SUZAN/SUZI, THE HERO OF THE MYTH OF TRAGEDY

ABSTRACT

Legends are belief/belief-based texts in which the mythological character is transferred. Legends contain a narrative event about the sacred. Legends come to the fore with the theme of holiness, which provides the transfer of desired values in society. In legend texts, cultural values gain a psycho-social function as a community spirit. Legends transmitted by oral culture tradition; It is also the subject of laments and folk songs. Suzan/Suzi is a folk song whose origin is a lament preserved in oral culture with its legend text. The conflict that creates the plot in the legend that Kırklar Mountain is the place; It is a violation of the prohibition in the holy place. In Suzan Suzi, the phenomenon of religion, beliefs and codes of national culture are emphasized. Suzan's love and desecration of space; The event is processed as a tragedy myth with the context of person and place. the tragedy myth; corresponds to the autumn season; autumn, sunset, death, chaos and sacrifice themes are followed. In tragedies, the moral pleasure principle and the preservation of the necessary order are emphasized. The tragedy myth has psychological and sociological functions in the presentation and survival of religious values. The transfer of values that the society considers sacred turns into an effective expression through the event. Messages and beliefs presented in dramatic fiction are learned behavior patterns for society/individual. In the Suzan/Suzi legend, sacrilege is the theme of original sin; Suzan's drowning is a purification ritual aimed at gaining innocence through the sacrifice ceremony. There is a sacred place emphasis in the incident that takes place on Kırklar Mountain. An unsuitable union in a holy place is seen as the theme of original sin and loss of innocence of tragedy with the chosen hero. In the motif of belief, the punishment for the contamination of the holy place is the motif of punishment. The

Cilt/Volume 2, Sayı/Issue 3, 2021

tragic hero is a victim chosen for initial innocence. Lovers breaking the ban becomes the theme of sacrifice presented in dramatic fiction. In the study, information about the tragedy myth was given; the text that turned from a legend to a folk song; evaluated in the context of the tragedy myth. The messages of the tragic destiny belonging to the social consciousness are handled as the mountain spirit/owner in the Suzan/Suzi legend.

Keywords: Tragedy Myth, Legend, Suzan, Kırklar Mountain, Belief.

GİRİŞ

Efsane, kökeninde kutsal bir inanış olan mitolojik dönem ruhundan beslenen sözlü edebiyat geleneğiyle şekillenen anonim bir türdür. Anlatıcısı/icracısı halktır; olayın teşekkülü, dilden dile anlatılması ve sözlü kültürle gelişmesiyle edebî bir anlatıya dönüşür. Efsaneler içerik olarak kutsal kabul edilen ve hayatın içinde gelişen kısa metinlerdir. Efsanelerin ortaya çıkışında mitolojik tasavvur, insanın anlam arayışı ve kültürel bellek etkilidir. Efsane metinlerinde vahyi söylem temasıyla kutsallık idealize edilmiş olay, mekân ve kişiler üzerine anlatım bulunur. Efsanede geçen inanış sorgulanmadan kabul edilen bir gerçekliktir. İnanırcılık yönü halkın değerlendirmesine bağlıdır. Sözlü kültür geleneğiyle aktarılan efsaneler; ağıt ve türkülere de konu olur. Suzan/Suzi efsanesinin konusu şu şekildedir;

“Diyarbakır’ın güneybatısında, Dicle Nehri kenarında Kırklardağı vardır. Bu Kırklardağı'nın arkasında da "Kırklar Ziyareti" vardır. Çocuğu olmayanlar, buraya gelip dilek dilerler. Zengin bir Süryani ailenin de hiç çocukları olmuyormuş. Kadın, Kırklar Ziyareti'ne gelip dilek dilemiş, adak adamış. Bir kızı doğmuş. Adını Suzi (Suzan) koymuşlar. Her yıl doğum gününde, annesi onu süsler, giydirir ve Kırklar'a götürerek bir kurban kestirmiş. Suzan böylesine bin nazlarla büyüüp, güzel bir genç kız olmuş. Müslüman komşularının oğlu Adil'le birbirlerine âşık olmuşlar. Yine bir doğum yıl dönümünde, annesi Suzi'yi hizmetçilerle beraber kurbanını kesmek üzere Kırklar Ziyaretine göndermiş. Arkalarından habersizce Adil de gelmiş. Hizmetçilerin kurban kesme telaşından yararlanan Suzi'yle Adil beraber dağın arkasına dolanmışlar ve orada sevişmişler. Kırklar Ziyareti, bu beraberliği bağışlamamış ve ziyaret Suzi'yi çarpmış. Kız On Gözlü Köprü'nün orada, Dicle'de boğularak ölmüş. Suzi'nin ölümünden sonra Adil de aklını yitirmiş” (Helimoğlu, 2013: 151).

Kutsal bir mekânda uygun olmayan birleşme lanet olarak görülür. İnanış motifinde kutsal mekânın kirletilmesinin karşılığı ceza motifidir. Suzan Suzi'de halk kültürünü idealize eden din olgusu, inanışlar ve kültürel bellek kodları vurgulanır. Suzan'ın aşkı ve mekân

kutsalının bozulması; olay, kişi, zaman ve mekân bağlamıyla işlenir. Kırklar Dağı mekânında gerçekleşen olayın cezalandırılması; mit sistematüğinde başkişinin biyografik öyküsüdür. Başkişi kutsal zatların bulunduğu mekânın yüceliğini yinelemesi için kurban olur. Trajik kahraman bu görev için seçilmiş bir kurbandır. Efsanelerin içinde ceza motifi beklenen veya arzulanan ilâhî gücün tezahürü olarak algılanır. Adil ve Suzi'nin mekânın kutsallığına saygısızlığı efsanede trajik bir vakaya dönüşür. Ziyaret yeri ve bu mekândaki iyelerin işlevi ve rolü için döngüsel olarak bir kurban gerekir. Efsanelerde dramatik kurgu inanışların ve kutsalın etkisini yaratır. Kırklar Dağı'nın kutsallığına saygısızlık sonucunda yaşanan ölüm hadisesi ziyaretin insanı çarpması inancından beslenir. Efsanenin türküye konu olması yakılan ağıttır; ağıt, halk dilinde bir türkü haline gelir;

Kırkardağı'nın yüzü

Karanlık sardı düzü

Ben öleydim Suzi Suzi

Ziyaret çarptı bizi

Köprüaltı kapkara

Anne gel beni ara

Saçlarım kumlara batmış

Tarak getir de tara

Köprünün orta gözü

Sular apardı düzü

Ben öleydim Suzi Suzi

Dicle ayırdı bizi (Helimoğlu 2013: 151-152).

Ağıt/türkü halkın ortak hafızasında çoğalan değerlerin ritimle tekrar edilmesidir. Türküler milletin duygu ve düşünce evrenine ait mesajlarını kültürel bellek mekânına ait değerlerden alır. "Kültürel bellek mekânı olan türküler, insana tarihselliğini duyumsatan, ontolojik bir varlaşma alanıdır. Bu alan, her anımsamada kendini bira daha canlı kılar. Böylece toplum, kendi dili, geleneği ve yaşam biçimini yeniden oluşturur" (Şahin, 2013: 107). Suzan/Suzi türküsünde kutsala dair inanış kültürel bellek kodlarıyla aktarılır. Türküler, Türk toplumunun inanış, yaşam ve geleneklerinin aksini taşır. Söylendikçe hafızada mesajlar canlı bir şekilde yenilenir. Efsane, ağıt ve türkü halk edebiyatının türleri

içindedir. Efsanelerde didaktik bir üslup ve dinî inanış/inanç geleneği ağır basar. Trajik sonun nedeni, yanlış davranışın ilahi güç/güçler tarafından cezalandırılmasıdır.

1. KIRKLAR DAĞI VE DAĞ RUHU/İYESİ

Dağlar tüm inanışlarda külte dönüşmüş dünyanın kozmik merkezidir. Kült, inanış ve uygulamalardaki kutsallıktır. Dağlar kutsal zatların ve ibadethanelerin yeri olarak anlaşılır. Dağlar ilahi/mistik olanla iletişim alanıdır;

“Bazı dinlerde Tanrı'nın makamı, oturduğu yerler olarak görülmüş, bazı dinlerde de sadece kutsiyet izafe edilen yerler olmuşlardır. İslam Dininde bile tabiatın bir parçası olarak görünmesine rağmen, Nur, Arafat, Ebu Kubeys dağı gibi dağlar ziyaret edilen yerler olmuşlardır. Eski Türkler de dağları kutsal görmüşler, dağın bir parçası olduğu yer-su kültü, zamanla Türklerde vatan kelimesi ile özleştirmişlerdir. Bu anlamda dağları vatanın bir parçası olarak düşünmüşler, her şeyden üstün ve önemli görmüşlerdir. Türkler, dağlarla ilgili inançlarını İslam sonrasında da sürdürmüşler, ölen bazı büyüklerini yüksek tepelere gömmüşler, buraları gömülen ve orada yaşadığı bilinen kimselerin ismiyle anarak kültürel özelliğini zamanımıza kadar taşımışlardır” (Baş, 2013: 176).

Dağlar Tanrı arayışında bu güçle iletişim için bir ulaşma aracıdır. Tanrının mekânına ulaşma ulu ağaçlar, sema ve yer arasında merdiven, basamak, direk vb. ile sembolik göstergelerle yükselmedir. Efsane metinlerinde inanış temayülüyle kutsanmış mekânlar bulunur; dağlar bu bağlamda Türk kültüründe atalar ruhunun bulunduğu ritüellerin icra edildiği mekânlardır. Dağlar yer ve gök arasında konumlanışıyla merkezi sembolize eder. Yukarı dünya ve aşağı dünya düşüncesinde insana bu inanışlarla mekâna aitlik bilinci kazandıran orta dünya olarak işlev kazanır. Eski kültürün devamı olarak ata ruhu ziyaret ve türbelerin bulunduğu kutlu mekân işleviyle çeşitli ritüellerin gerçekleştiği mekânlara dönüşür. Dağlar heybetli, yüksek mekânlar olarak ortak hafızada yüceltilir. İslâmiyet öncesi inanışlarda da İslâmiyet inancının içinde de dinî şahsiyetlerin mekânları olması toplum nazarında bu mekânları ululaştırır;

“Diyebiliriz ki dağlar genellikle, ata kültürünün bir yansıması olarak kendisine sığınan, güçlü, sırtı yere gelmez eril varlıklardır. Bir evin/vatanın reisi olarak nitelendirebileceğimiz dağlar, bazen ana/baba fonksiyonuyla besleyen, koruyup kollayan bazen de zorlu yollarda güçlü, yıkılmaz şahsiyetleriyle sembolik kavram değerlerine sahiplerdir” (Şenocak, 2013a: 181).

Dağların ata ruhlarının mekânı olması buralarda atalarla buluşma ve onlara çeşitli ritüellerle kavuşma/ulaşma anlamını taşır. Dağlarla konuşma, dağlara derdini anlatma,

sitem etme, bu mekânlara sığınma dağ iyesi ruhunun inaniş olarak devam etmesidir. Dağ kültü, merkezi sembolize eder ve birçok kültürde bu anlamda evrensel bir metafora dönüşür. “Dağlar, arzı tutan sağlam direkler gibidir. Yüce yaratıcının büyüklüğünün, haşmetinin, kudretinin timsalidir. Tabiattaki bütün canlılara yol gösteren koruyup kollayanıdır.” (Şenocak, 2013a: 185). İnsan tüm duygularını ata kabul ettiği dağ iyesi ile paylaşır. Dağlar, özel metafor ve imajlarla tabiat ananın ata kültürünü taşır. Dağlar, kişinin kendisiyle baş başa kaldığı tabii/doğal mekânlardır. Atmosfer olarak sığınılan, konuşulan ve içselleştirilen özel mekânlardır. Ergenekon Destanında da dağa kaçış ve sığınmanın örneği görülür;

“Kutsal mekân, Ergenekon’a/dağa tırmanış, bilincin merkezine yapılan yolculuğun sembolik bir ifadesidir. Milletini bağrına basıp, koruyan, saklayan ve besleyen Ergenekon/tabiat ana, sonsuz bereketiyle yeniden oluşumların eriştirici gücüdür. Bu kutsal dağ, Türk halkı için, geçmişin ezen, yıkan, yok eden hilekâr yaşanmışlıklarından, endişelerinden ve korkularından kurtuluşun sembolüdür” (Şenocak 2013b: 2532).

Dağlar bazen de mesafelere, gurbete, ayrılığa, aşk acısına konu olur. Halk anlatılarında bu özellikleriyle görülen dağlar, kendisiyle dertleşilen, ona sitem edilen kişileştirilmiş unsurlardır. “Dağlar, ev/yuva gibi benimsenerek içine yerleşen insanı, zamanın dönüştürücü gücüyle kendisini gerçekleştirmesine olanak verir” (Şenocak, 20: 626).

Efsaneye/ağıda konu olan Kırklar Dağı, toplumun inanışlarıyla şekillenen ve canlı kalan ritüellerin devam ettiği kutsal mekândır. Kırklar Dağı/Tepesi, tarihî Silvan Köprüsü’nün üst kısmında bulunur. On Gözlü Köprü, kutsal mekâna ulaşımı kolaylaştırmak için inşa edilmiş; üzerine efsaneler teşekkül etmiş bir yapıdır. Kırklar Dağı’ndaki kiliseye gitmek için On Gözlü Silvan Köprüsünün inşa edildiği söylenir. Kırk sayısının kutsiyetine dönüşen söylence/efsane halk inanışlarıyla ortaya çıkar. Mekânda sayıları kırk olan Hıristiyan azizin kemiklerinin bu kilisede olduğu inancı bir ritüele dönüşür. Kırklar Dağıyla ilgili anlatılan efsanede bu kutsal dağın, dünyayı yöneten Kırk ermişin bulunduğu yer olduğuna inanılmaktadır. Anadolu’nun birçok bölgesinde Kırk Aziz inancına dair kutsal anlatımlar gelişmiştir. Mardin’de Kırklar Kilisesi bu inanışın mistik adlandırmasıdır. Kırk Aziz İnancı, ezoterik bir inanışın izlerini taşır. Kırk Aziz, Kırklar Meclisi, Kırklar Kilisesi vb. inanışlar kırk sayısının gizemini taşıyan kutsal mekân temayülüdür (URL 1). Dinî mabetler yüksek yerlere inşa edilir; bu yüzden dağ kültüründe Allah’a yakın olma düşüncesiyle kutsal mekân inanışı hâkimdir. Kırklar dağı/tepesi olayın geçtiği mekândır. Bu dağın/tepenin adlandırılmasına iki farklı inanışın etkisi bulunmaktadır. Süryani kültüründe burada bir araya gelen kırk Hıristiyan azizin kemiklerinin bulunduğu inanışı hâkimdir. Bu kırk ermişin dünyayı yönetmek için bir araya geldiğine inanılır. ‘Kırklar Dağı’nın düzü ziyaret çarptı bizi’ olarak başlayan türkü;

'kör olasin', 'ziyaret çarptı', vb. ifadelerle mekân ve dağ iyesini somutlaştıran söylemlerdir. Dağa adını veren mekân kırklar inancıyla bir buluşma noktasıdır. Adil ve Suzan'ın toplumsal normlara aykırı buluşması; dağ iyesinin ve burada bulunan türbenin kutsalını bozduğu için bir cezalandırma hadisesi vuku bulur. Aşk, halk kültüründe işlenen önemli temalar arasındadır ancak kutsala ait değerler karşısında aşk olgusu yenilir. Toplum için kutsal mekâna yapılan saygısızlığın affedilmeyeceği türkü metni içinde de yenilenir.

2. TRAJEDYA MİTİ VE EFSANE

Trajedi mitinde felâketin sonuçları şuursuzlukla bir kayboluştur. Felaketi doğuran olay kaosu besleyerek sonbaharı getirir. Yaz mevsiminin karşılığı olan mutlu yaşantısı bozulan insan/insanlık, masumiyetini kazanmak için feda ediş, kurban sunma ritüelini düzenin inşası için gerçekleştirir. Mit sistematüğünde, masumiyetin yitilmesiyle döngüde sonbahar mevsiminin getirdiği kayıplarla karanlık belirsiz bir sürece girilir. Trajedi miti, sonbahar mevsiminin hüznünü imgeleştiren ölüm ve yıkımın habercisidir. Bu temada trajik olayın şekillendirdiği büyük bir felâket yaşanır. Trajedi/trajik olay; günbatımı, sonbahar ve ölüm çağrışımlarıyla sembolize edilir. Düşüş, ölüm, sancılı kayıplar, kurban olma vb. kahramanın hüznüne işaret eden imajlar kullanılır. Huzurlu ve mutlu günün bittiği karanlıkla doğan belirsizlik ve günbatımıyla eşleşir. Yaşanan felaketin kahramanın ve yakın çevresinin ruhunda oluşturduğu kayıpların izleğidir.

"Trajedi miti: Sonbahar, günbatımı ve ölüm evresi; düşüşün, ölen tanrının, ıstıraplı ölümün ve kurban olmanın ve kahramanın yalnızlığının mitleri; yan karakterler olarak hain ve siren." (Korucu, 2006: 67). Trajedilerde yaşanan bir felâket ve devamında başlayan bir kurban edilme töreni gözlemlenir. Felâket, düzenin bozulması ve kaosun başlangıcıdır; bu durum tragedyalarda yüceltilmiş kozmosa dönüş için yaşanması gereken ilahi bir yazgıdır. Sonbaharda; ıstıraplı ölüm, kurban olma/edilme, kahramanın yalnızlığı ve düşüşü sembolize edilir. Kahraman, trajik durumun açtığı felâketle yüzleşir.

Kahraman için sonbaharın yıkımı getiren trajik felâketi; kurban törenine ait bir senaryodur. Trajedilerde kahraman bozulan düzenin, ilk günahın diyetini ödeyerek; mevsimsel işleyişin/döngünün devamını sağlar. Mutluluk döngüsüne ait günlerin bitimi kahraman için kutsal mekândaki günahla felaketi doğuran trajedi mitine döner; kahraman acıyı ve düşüşü yaşar. Seçilmiş kahraman, yazgısıyla ezeli düşmanlığı kıskırtır veya kalıtsal bir tür düşmanlığı insanlığın ortak mirası olarak yüklenir. Günah ve masumiyetin yitilmesi insanoğlunun miras aldığı ezeli bir kurgudur. Sonbahar felaketin yaşandığı karanlıkla günbatımı olarak sembolize edilir. Suçluluk ve masumiyeti yitirme trajedi mitinin felaketi olarak günbatımının başlangıcıdır. Tragedyalarda iki formlu bu durum; doğanın ve düzenin bozulmasıyla doğa güçlerine ait bir intikam olarak

yorumlanır. Kurban ritüeli Tanrıların veya doğa güçlerinin hoşnutluğunu kazanarak denkleştirici eylemi gerçekleştirmektir. İntikam, doğal adaletin bir yansımasıdır; kahramanın kurban olarak seçilmesi bozulan dengenin sağlanması için zorunludur.

“İntikamın tanrılar, hayaletler ya da kâhinler aracılığıyla başka bir dünyadan gelme bir şey olarak işlenmesi yönteminin ne denli sık kullanıldığını fark ederiz. Bu yöntem gözle görülür ve maddi olanın sınırları ötesindeki doğa ve adâlet kavramlarını genişletir. Bu kavramlar, trajik aksiyonla dışa vurulan doğal adâlete karşılık gelirler ama bu kavramların ötesine de geçmezler. Burada trajik kahramanı, görünür ve görünür olmayan iki krallığı kuşatan bir düzene karşılık gelen doğanın dengesini bozan kişi olarak görürüz; doğa önünde sonunda dengesine geri kavuşmalıdır. Dengenin sağlanması, Yunanların nemesis olarak adlandırdığı şeydir: Yine, nemesis’in aracı ya da aracı insanın intikamı, hayaletin intikamı, ilahi olanın intikamı, ilahi adâlet, rastlantı, kader ya da olayların gerekleri olabilir ama aslolan, nemesis’in gerçekleşmesidir ve onun gerçekleşmesi, insani dürtülerin ahlâkî niteliği nedeniyle kişiler üstüdür” (Frye, 2015: 244).

Tragedyanın kahramanı, dengenin sağlanması için eyleme geçer. Kahramanın rolü döngüsel sürecin devam etmesini sağlamaktır. Kişiler üstü gücün temsilcisi olan kahraman, düzeni sağlamak için masumiyetini kazanmaya yönelik eylemleri gerçekleştirir. Sınavlar, yolu mit sistematüğinde düzenin onarılmasını ifade eder. Mit sistematüğinde nemesis onarılmış düzenin adıdır. Seçilmiş kahramanı temsil eden ‘onarılmış düzen’ mekânîk ya da gelişigüzel anlamını taşır. Trajik görüntü gerçeklik bağlamında geliştirilir ve kahramanın biyografik öyküsü olarak sürdürülür. Onarılmış düzen nemesistir; nemesis tamamlanmış bir düzendir. Hristiyanlıktaki Musa düzeninin lağvedilmemiş ama tamamlanmış halidir. (Frye, 2015: 245). Trajedi mitinde düzenin sağlanması ve tabiatın dengesi için ilahî yazgılı kahramanın kurban edilmesi ve döngünün devam etmesi gerekir. Kahraman, doğum öyküsünden itibaren ilahi yazgılı özel bir karakterdir ve trajedyaya mitinde önemsenen düzenin sağlanması için ritüeldeki kurbandır. Tragedyada ilahî yazgı güzellik, kahramanlık vb. erdemlere sahip bir tipoloji bulunur. İlâhî yazgıya sahip kahraman kader üstü rolleriyle tragedyanın güçlü temalarındandır. Kurban teması kahramanın ilk günah metaforundaki masumiyetini kazanma çabasıdır. Seçilmiş kahraman bu döngüde masumiyet için simgesel arınma ritüelini gerçekleştirir;

“Tragedyaya kendi karakteristik ihtişamını ve sarhoşluğunu veren, kullandığı kahramanlık karışımıdır. Trajik kahraman genelde, neredeyse

sıra dışı kavrayışa ve çoğunlukla ilahî bir yazgıya sahip olmuştur ve asıl görüntünün bu zaferi tragedyayı asla terk etmez” (Frye, 2015: 245).

Trajik kahraman, sahip olduğu saflığı veya gücü hataları yüzünden kaybeder, hatalarıyla yüzleşir; bu süreç aynı zamanda günah ve düşüş temalarının ortaya çıkmasıdır. Edebî metinlerde günah ve düşüş kausun ortaya çıkmasıdır. Yaşam döngüsünde sonbaharı karşılayan trajedi miti; ilk günahı, ölümü, sonbahar mevsimini, ölen Tanrıları kederi ve düşüşü sembolize eder. Günah ve düşüş, terk edilmiş insanlık tarihinin masumiyetini kazanma yolunda arınma ritüelleriyle yenilenmesi döngüsüdür. Trajik kahramanın biyografisi insanoğlunun dünya hayatının başlangıcını ilk mutluluk anından günah eylemiyle çıkışını ve terk edilmişliğini içerir. Tragedya/trajedi mitinde başkışı, masumiyetini kazanarak düzeni/nimesisi yeniden inşa eder.

Halk edebiyatı türleri içinde efsanelerin bir kısmında trajedy/trajedi miti öne çıkar. Suzan ve Adil’in aşkı kutsal mekândaki felaketle karanlığa, belirsizliğe dönüşür. Suzan, ilahi yazgıyla sunulan macerayı yaşamaya giden seçilmiş kahramandır. Trajedide, evrenin ve insanoğlunun yaşamını sistemleştiren işleyiş/düzen için Tanrıların hoşnutluğunu kazanma düşüncesi ve seçilmiş kurban teması izlenir. Trajedi miti, dinî değerlerin sunulmasında ve yaşatılmasında psikolojik ve sosyolojik işlevlere sahiptir. Toplumun kutsal saydığı değerlerin aktarımı olay üzerinden etkili bir anlatıma dönüşür. Trajedi mitinde Tanrılara kurban sunma kaostan kozmosa geçiş şeklinde bir süreç olarak izlenir. Efsanelerde dramatik olay örgüsüyle toplum üzerinde bir uyanış sağlamak amaçlanır. Bu yöntemde/sistemde bireye/kişiye ait duygu ve düşünceler değil toplumsal yaşama dair bireyin düşünüp olay ve durumları sorgulamasını sağlayacak ortak değerler seçilir. Kişi/kişiler evrensel olan değerler kazanımıyla kişisel benden sıyrılır ve toplumsal ben’i temsil ederler. Bu durum mit sistematiğine ait ilkelerin sosyal bir görevinin olduğunu gösterir. Düzenin korunmasında efsaneler etkili metinlerdir. Efsaneler dinî değerlerin sunulmasında ve yaşatılmasında psikolojik ve sosyolojik işlevlere sahiptir. Toplumun kutsal saydığı değerlerin aktarımı olay üzerinden etkili bir anlatıma dönüşür. İnanışlar/kutsallar, öğrenilmiş ve tecrübe edilmiş davranış örüntüleridir. Davranış örüntüleri psikolojik süreçlerdir; toplumun da ortak değerlerle yaratılmış psikolojik göstergeleri vardır. Efsaneler istenilen değerlerin aktarımıyla ön plana çıkar. Kültürel değerler toplum ruhu olarak psiko-sosyal bir işlev kazanır.

3. TRAJİK KAHRAMAN SUZAN/SUZİ

Suzan/Suzi efsaneden türküye dönüşen temasıyla sözlü kültürde korunmuş; müzik ve söz birlikteliğiyle ortak hafızaya ait değerlerle simgeleşmiş bir anlatıdır. Türküler, Türk milletine ait tarihi ve kültürel birikimi ana dille geleceğe aktarır. “Saz/türkü/musiki, Türk milletinin tarihi, kültürel birikimlerini ve zihinsel edimlerini dilin ve nağmenin gücüyle

ana taşıyan simgesel değerlerdir” (Şenocak, 2011: 627). Hikâyeli türküler vb. anlatımlar ezgili söyleyişle toplum üzerinde psikolojik etkiyi sahiptir. Ağıtlar, tür olarak dramatik bir örgüye sahiptir. Ölümün ve kaybedişin ıstırapı yüreğin ıçğılığıyla bir dışavurum olarak ifade edilir. “Ağıtlar, genellikle ölüm veya acı duyulan bir hadise karşısında insanların dertlerini, üzüntülerini, ızdırablarını manzum olarak, belirli bir ritimle ifade etmeleridir” (Şimşek, 1991: 55). Ağıtlar aynı acının ezgiyle terennüm etmesidir. Ağıtlar yürekte duyulan acının sözlere nağmeyle dökülmesidir. Duyulan acı kalpten dile akar; ezgili söyleniş duyguyu artırmaya yöneliktir. Ağıtlar ve türküler benzer temalarla birbiri içinde izlenen metinlerdir. Bu durum halk kültürü içinde yaygın bir kullanıma sahiptir. Metinlerarası tema ve yapı özelliklerinin ortaklık gösterdiği bir formdur. Metinlerarası bağlamla bu efsanenin ağıt/türkü şekline dönüşmesi temanın güçlendiğini ve halk arasında yayıldığını gösterir. Kırklar Dağına bağlı olarak anlatılan hikâye/efsane içinde ağıt/türkü hikâyeyi özetleyen ezgili bir söylenişe dönüşür. Öykünün kahramanı/kahramanları için söylenen ağıt zamanla türkü formuna kavuşur. Bu durum tema ortaklığıyla metinlerarası bir bağlamdır. Suzan/Suzi efsane-ağıt-türkü bağlamıyla kutsala dair bir temanın izlendiği bir metindir.

Kırklar Dağı'nın ruh iyisi olarak işlev kazandığı efsanede kutsal kişilerin yaşadığı ve onlarla bütünleşen kutsal mekâna saygısızlık; ilahî bir sonuç bağlamıyla cezalandırılır. Suzan/Suzi efsanesi, büyük bir aşkın dramatik/trajedik hikâyesidir. Efsane klasik aşk hikâyelerinin olay örgüsüne benzer. Çocuksuzluk motifiyle başlayan halk hikâyelerinde kadın kahramanın dünyaya gelişi olağanüstü doğum motifiyledir. Türbe ziyareti, dua, adak ve kurban ritüeliyle güzelliğin timsali bir kız çocuğu dünyaya gelir. Suzan/Suzi ismi verilen kahraman, her doğum gününde türbeyi ziyaret eder ve adına bir kurban kesilir. Kurban ritüeli Tanrının/Yaratıcı gücün hoşnutluğunu kazanmak için gerçekleştirilen hadisedir. Suzan ve Adil'in aşkı toplumsal değerler açısından kutsala karşı saygısızlıktır. Bu mekâna saygısızlık affedilmez; lanet olarak hissedilir. Mitolojilerde dünyanın düzeni, evrenin işleyişi ve yenilenme döngüsü için kurban sunma izleği görülür. Dramatik olay örgüsüyle işlenen yazgı/kader bu temayla kahramanın biyografik öyküsüne dönüşür. Suzan/Suzi doğumu olağanüstü bir şekilde bu türbedeki bir adak ve duayla dünyaya gelme şeklindedir. Başkahraman seçilmiş öyküsüyle mitin kahramanıdır. Suzan öyküsüyle/biyografisiyle bu hikâyenin trajik kahramanıdır. Suzan/Suzi yazgısıyla bu görev için seçilmiş kahramandır.

Trajedi mitlerinde mevsim döngülerinde olduğu gibi kurban ritüeli yaygın bir temadır. Efsanede ortak hafızanın değerlerini barındıran kutsal ziyaret yeri ve burada gelişen kaos için bir kurban seçilmesi gerekir; kurban, düzenin/ahlâkî haz ilkesinin gerçekleşmesi için gereken döngüsel bir ritüeldir. Ziyaret mekânındaki birleşme kutsal yer inancı içinde saygısızlık olarak görülür. Efsanelerde kötü bir fiil meydana geldiğinde beddua veya

lanet olarak bir cezalandırılma teması görülür. Efsaneler geleneksel kültürden beslenir. Efsane okumalarında kötülüğün ve iyiliğin karşılığı büyük bir ceza ya da ödüldür. Bu efsanede öne çıkan tema Kırklar Dağı mekânının ortak hafızada kutsal mekân olma bağlamıdır. Toplumsal hafızada ahlâkî ölçütler çerçevesinde Suzan'ın kendisinin doğumunda adak adanan ziyaretin önünde saygısız bir eylem gerçekleştirmesi sonucunda cezalandırıldığı inancı yaygınlık kazanır. Halk tefekküründe aşkın da önüne geçen bu işlev, efsanelerin toplum üzerindeki psiko-sosyal göstergeleridir. Kırklar Dağı ziyareti kutsal yer ve ruh olarak görülür. "Türk-İslam kültüründe büyüklere, anne ve babaya sadakat, "atalar kültü" inancını da beraberinde getirmiştir. Atalarla ilgili aktiviteler sadece yaşarken değil onların ölümünden sonra da devam eder" (Şimşek, 2016: 59). Ata ruhunun/iyesinin inancı olarak devam ettiği efsanede ağıt içinde geçen sözler bu görüşü ortaya koyar. Suzan/Suzi efsanesinde metin merkezli ifadelerle yaşanan hadise ağıt içinde de tematik bir değere dönüşür. Ziyaret çarpması kutsal mekândaki ruh iyесinin devamlılığı anlamını taşır. Ziyaret çarpması halk kültüründe bir inanıştır. Sular apardı, ziyaret çarpıtı vb. deyimler halk inanışlarının izleridir. Trajedyta mitinde toplumsal ödevlerin/rollerin kazanımı ve devamı için kahraman kurban olarak seçilir. Olay örgüsünde Suzan'ın ölümü/kendini feda edişi Kırklar inancını taşıyan kutsal mekân için arınma ritüelini sembolize eder. Suzan bu olaydan sonra içine kapanır. Suyun kenarında dolaşır ve suya atlayarak günahının verdiği ıstıraptan kurtulmak ister. Suzan, işlenen günahın diyetini canıyla öder. Suzan/Suzi efsanesinde kendiliğinden gelişen bu aşama ilahi bir süreç olarak izlenir. Suzan'ın kendini kaybederek suda boğulması ziyaret yerinin eski kutsiyetini kazanması için istenen/beklenen kurban verme/sunma eylemidir. Suzan/Suzi soylu kahramanın yüklendiği görevi ilahi düzen için kurban olarak yerine getirir.

SONUÇ

Efsane/söylence, olağanüstülikle birlikte gerçek olaylar ve kişiler üstünden kurgulanır. Efsanelerde kutlu kişi, olay ve mekân üst mimetik bir temayla yüceltilir. Bu metinde her üç özellik de görülür. Suzan/Suzi, kökeninde bir efsaneden teşekkül etmiş ağıt/türkü metnidir. Türküler, kültürel bellek mekânlarına ait değerlerin söz ve nağmeyle nesiller arasında aktarıldığı bir türdür. Suzan'ın trajik öyküsü ağıt/türkü olarak toplumsal değerlerin yüceltildiği bir temaya sahiptir. Efsanede mesajlar ve inanışlar toplum/birey üzerinde trajedi mitinin haz ve ahlâk ilkelerinin kurban temasıyla işlendiği bir şekilde dramatize edilmiştir. Dramatik örgüde kutsal mekânda işlenen suçun karşılıksız kalmayacağı mesajı verilir. Efsanelerde trajedi mitindeki erdeme duyulan ihtiyaç kutsalla bağlantılı haz ve ahlak ilkelerine dönüşür. Suzan/Suzi ilk günahın devam eden yazgısıyla kozmos için gereken kurban ritüelinin öznesidir. Kurban ritüeli haz ilkesinin ve ahlâkî ölçütlerin olaya/duruma yön vermesidir.

KAYNAKÇA

- BAŞ, Mustafa (2013). *“Dinlerde ve Geleneksel Türk İnanışlarında Dağ Kültü”*, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 13 (1), s. 165-179.
- FRYE, Northrop (2015), **Eleştirinin Anatomisi**, (Çev. Hande Koçak), Ayrıntı Yay., İstanbul.
- HELİMOĞLU, Muhsine Yavuz (2013), **Diyarbakır Efsaneleri**, Eğiten Kitap Yay., Ankara.
- KORUCU, Ayşe Arzu (2006), *“Rider Haggard’ın Romanlarına Arketipsel Bir Yaklaşım: She, Ayesha: The Return Of She, Wisdom’s Daughter ve She And Allan”*, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum.
- ŞAHİN, Veysel (2013), *“Kültürel Bellek Mekânı Olarak Türküler”*, **Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri-I. Cilt**, Sivas, s. 103-112.
- ŞENOCAK, Ebru (2011), *“Koroğlu Destanında Simgesel Değerler”*, **21. Yüzyılda Koroğlu ve Bolu Araştırmaları, Uluslar Arası Koroğlu, Bolu Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildirileri Kitabı**. s. 618-634.
- ŞENOCAK, Ebru (2013a), *“Türkülerimizde Dağ Kültü”*, **Kültürümüzde Türkü Sempozyumu Bildirileri-III. Cilt**, Sivas, s. 173-194.
- ŞENOCAK, Ebru (2013b), *“Göç ve Ergenekon Destanlarında Mitostan Ütopyaya Yolculuk”*, **Turkish Studies**, 8(1), s. 2525-2537.
- ŞİMŞEK, Esmâ (1991), *“Ağıtların Halk Edebiyatının Anlatmaya Dayanan Türleri İle Olan Münasebeti”*, **Milli Folklor**, 3(12), s. 55-58.
- ŞİMŞEK, Esmâ (2016), *“Türk Kültüründe, Kaplumbağalarla İlgili Efsaneler Üzerine Bir Değerlendirme”*, **Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi**, 10, s. 51-63.
- URL 1: <https://www.ozdiyarbakirgazetesi.com/gizemli-sayi-40>